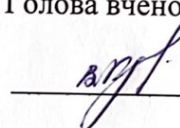

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра обліку та консалтингу**

Затверджено
Вченою радою ФПСОА
протокол від 14.09.2022 р. № 2

Голова вченої ради ФПСОА

В.М. Краєвський

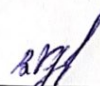
**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ
«БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ
(ОРГАНІЗАЦІЄЮ, УСТАНОВОЮ)»**

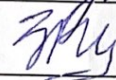
підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
(денної форми навчання)
галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
освітні програми: «Облік і оподаткування в управлінні підприємницькою
діяльністю», «Державний аудит; судово-економічна експертиза у фінансових
розслідуваннях», «Управлінський облік та бізнес-аналітика», «Податкове
консультування»
Статус дисципліни: обов'язкова

Ірпінь 2022 р.

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи складені на основі робочої програми навчальної дисципліни «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством (організацією, установою)», затвердженої Науково-методичною радою Університету від 18.08.2022 р. протокол № 7.

Укладач: _____ О.П. Колісник, доцент, к.е.н.

Рецензенти: _____ В.М. Краєвський, професор, д.е.н.

 _____ Б.М. Занько, доцент, к.е.н.

Розглянуто і схвалено кафедрою обліку та консалтингу, протокол № 3 від «02» вересня 2022 р.

В.о. завідувача кафедри _____ О.П. Колісник, доцент, к.е.н.

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Викладення теоретичних питань навчальної дисципліни	5
2. Ключові слова і терміни	22
3. Питання для самоперевірки	25
4. Тести для самоконтролю	26
5. Завдання для самостійної роботи	28
6. Рекомендована література	29

ВСТУП

Ефективне управління підприємством неможливе без своєчасної інформації щодо стану майна, власного капіталу підприємств, формування доходів і витрат, нарахування та сплати податків, а також про його реальний фінансовий стан. Бухгалтерський облік є важливим елементом структури управління і сприяє підвищенню його якості. Ефективність системи бухгалтерського обліку залежить від розумного прийняття управлінських рішень, що базуються на правдивій бухгалтерській інформації щодо формування доходів і витрат, достовірного визначення податків і платежів та своєчасної їх сплати до бюджету та формування інформації відповідно до національних і міжнародних стандартів обліку та звітності. У зв'язку з такими змінами, зростають вимоги до підготовки фахівців з економічних професій, в тому числі і спеціалістів з бухгалтерського обліку та оподаткування, які повинні вміти використовувати облікову інформацію для підготовки і прийняття управлінських рішень.

Методичні вказівки для організації самостійної роботи студентів денної форми навчання з дисципліни «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством (організацією, установою)» складені на основі програми та робочої програми затвердженої в 2022 році.

Метою є формування у студентів спеціальних знань з методики та організації підготовки обліково-аналітичної інформації, як основи для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на всіх рівнях управління підприємством. Основними завданнями вивчення дисципліни є вивчення концептуальних засад використання бухгалтерського обліку як інформаційного джерела для управління підприємством, набуття вмінь побудови та трансформації бухгалтерського обліку в системі управління підприємством.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

теорію, методологію, практику формування облікової інформації для сучасних і потенційних потреб управління підприємством; теоретичні, методичні та практичні засади використання бухгалтерського обліку як інформаційного джерела в управлінні підприємством; визначати основні нормативно-правові акти, що регулюють бухгалтерський облік окремих об'єктів і їх використання в процесі управління підприємством; охарактеризувати основні інструменти, що застосовуються в процесі формування облікової інформації при прийнятті управлінських рішень; визначати основні чинники, що впливають на обліково-аналітичне забезпечення при прийнятті управлінських рішень; порядок формування бухгалтерської звітності для управління підприємством; сутність професійного судження та порядок його застосування в бухгалтерському обліку;

уміти:

- класифікувати облікову інформацію, будувати систему бухгалтерського обліку для потреб управління; організувати формування облікової інформації за стадіями облікового процесу, управляти якістю бухгалтерського обліку, контролювати якість облікової інформації; здійснювати підготовку бухгалтерської звітності, визначати інформаційні потреби користувачів облікової інформації в управлінні підприємством, консультувати управлінський персонал підприємства щодо облікової інформації, розробляти форми управлінської бухгалтерської звітності; формувати управлінську бухгалтерську звітність для управління економічним об'єктом; оцінювати інформаційні потреби користувачів, якість облікової інформації та бухгалтерську звітність; застосовувати техніки та методики надання облікової інформації для сучасних та потенційних потреб управління підприємством.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістовних модулів:

1. Роль і місце бухгалтерського обліку в інформаційній системі управління підприємством
2. Облік в управлінні витратами, активами, пасивами, господарськими процесами, фінансовими результатами та підготовка управлінських рішень в діяльності підприємства
3. Бухгалтерський облік в управлінні ризиками та витратами в екологічній та соціальній сферах

1. ВИКЛАДЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Сутність і місце облікової інформації в управлінні підприємством

1.1. Сутність облікової інформації

Інформація – це форма відображення, передачі відомостей про об'єкт у просторі й часі, один із найважливіших природних ресурсів і одночасно суспільне надбання, адже розвиток людства – результат освоєння, обробки та використання інформації.

Уся економічна інформація на підприємстві поділяється на п'ять груп

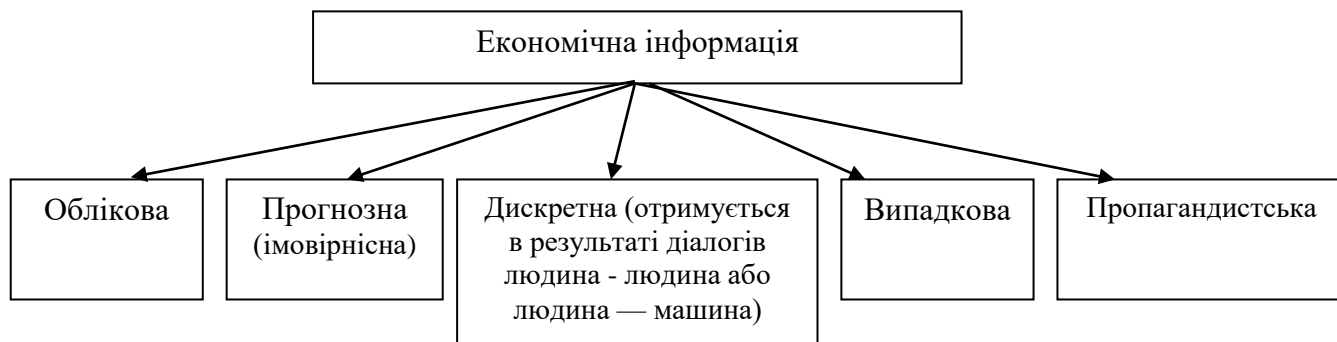

Рис. 1.1. Поділ економічної інформації на групи

Облікова інформація має складну ієрархічну структуру, на нижньому щаблі якої містяться інформаційні одиниці – реквізити, що не піддаються подальшому логічному поділу

Ядром економічної інформації підприємства є **облікова** інформація. Це пов'язано з тим, що вона повніша, точніша й оперативніша і достовірніша за будь-яку іншу. Вона моделює як зв'язки підприємства з навколишнім середовищем, так і його внутрішню структуру, дає можливість розподіляти права виконавців та їхню відповідальність за економічну ефективність.

Під результатною інформацією розуміють не стільки звітність традиційного обліку, скільки модель, яка дозволяє приймати багатоваріантні управлінські рішення.

У процесі моделювання взаємозв'язків підприємства, як із зовнішнім світом, так і в процесі проведення його внутрігосподарської діяльності кожна така дія стає бухгалтерською категорією, при цьому такий підхід дозволяє відокремити явище (інформаційний аспект) від факту (економічний аспект) і зосередити увагу бухгалтера на явищі. З виходом і виходом бухгалтерської системи є облікова процедура: вхід – первинні документи (їх надходження чи формування) – вхідна інформація, вихід – звітність (форми звітності за аналітичними, синтетичними рахунками) – результатна інформація.

Облікова інформація відповідає таким принципам:

- а) багатократність використання;
- б) концентрація, тобто обираються тільки суттєві ознаки;
- в) штучність – інформацію створюють люди (облікові працівники), вона не виникає природно, тобто сама по собі;
- г) цілеспрямованість, тобто інформація відповідає визначеним завданням;
- д) аналітичність, тобто здатність надавати не лише зафіксовані в документах дані, а й підсумкові, розрахункові, додаткові

1.2. Порядок формування економічної інформації, її класифікація.

Бухгалтерський облік є основною частиною інформаційної системи в управлінні підприємством.

За даними бухгалтерського обліку здійснюється планування, організація процесу виробництва (торгівлі, надання послуг тощо), забезпечення ресурсами, мотивація виробляти (продавати, будувати, ремонтувати, закуповувати тощо), координація, а також проводиться контроль за всіма господарськими процесами.

Для того, щоб людина могла сприймати інформацію, повинна бути здійснена її індикація. Існують такі типи індикації:

цифрова — цифровий запис у документі, цифровий запис на лічильниках, табло, екрані ПК тощо;

алфавітна — словесний запис у документі, словесний запис на лічильниках, табло, екрані ПК тощо;

символічна — умовне зображення на кресленнях, схемах тощо;

предметно-візуальна — фотознімок, зображення на екрані, роздруковане зображення тощо.

Діяльність будь-якого підприємства складається з чотирьох відтворюючих процесів: виробництва, обміну, розподілу та споживання, якими необхідно правильно управляти.

1.3. Організація та технологія обробки облікової інформації та використання її в управлінні

Облікова інформація характеризується складною структурою.

Мінімальною структурною одиницею, яка не підлягає подальшому смислому поділу, є реквізит. Розрізняють два види реквізитів: реквізити-ознаки та реквізити-основи.

Прикладом реквізитів-ознак може слугувати номер документа, назва матеріалу, постачальника і т. і., а реквізитів-основ – кількість матеріалів, що надійшли, сума і т. і.

Реквізити-ознаки і реквізити-основи самостійного економічного значення не мають, тому їх використовують лише для повної характеристики об'єкта обліку.

Кожний реквізит-основа разом з кількома реквізитами-ознаками утворюють інформаційну сукупність, яку називають *економічним показником* (наприклад, один рядок предметної частини будь-якого документа). Один або кілька економічних показників утворюють носій економічної інформації – документ.

Враховуючи різноманітність та велику кількість об'єктів формування облікових номенклатур, їх слід вибирати за топологічною ознакою бухгалтерського обліку (основні засоби, матеріали, оплата праці, виробництво, продукція, гроші тощо) окремо для кожного технологічного етапу: первинного, поточного та підсумкового обліку.

З кожної топологічної ділянки бухгалтерського обліку та на кожному етапі складають перелік облікових номенклатур.

Деякі особливості вибору облікових номенклатур виникають в умовах застосування персональних комп'ютерів (ПК), оскільки при цьому доводиться розв'язувати два організаційні питання: вибір облікових номенклатур та кодування.

Впорядкування бухгалтерського обліку і автоматизоване складання різноманітних зведених і звітних документів по всьому комплексу завдань обліку матеріальних і трудових ресурсів підприємства дозволяє:

а) підвищити точність і достовірність даних про господарську діяльність як окремих підрозділів, так і підприємства в цілому;

б) скоротити терміни подання необхідної інформації керівництву підприємства;

в) механізувати працю рахункових працівників;

г) уніфікувати первинні документи і скоротити їх кількість

1.4. Аналіз варіантів прийняття альтернативних управлінських рішень діяльністю підприємства

Управлінське рішення – це вибір однієї з можливих альтернатив впливу на керовану систему, в якій із певного числа варіантів вибирається найоптимальніший (найкращий).

Рішення – один з необхідних моментів вольової дії і способів його виконання. Вольова дія припускає спочатку усвідомлення цілей і засобів дії, уявне здійснення дії, уявне обміркування основ, що говорять “за” чи “проти” його виконання і т. п. Цей процес завершується прийняттям рішення.

Ухвалити рішення – це складова частина будь-якої управлінської діяльності.

Прийняття ефективного рішення є передумовою забезпечення конкурентоспроможності діяльності підприємства на ринку, формування раціональних організаційних його структур,

проведення правильної кадрової політики та ефективного використання як виробничих потужностей, так і ресурсів підприємства, а також регулювання соціально-психологічних відносин на підприємстві.

Економіка визначає правила раціональної поведінки людей в задачах вибору, тобто варіанти їх дій в тих чи інших умовах. Варіанти дій мають ще іншу назву – альтернативи. Альтернативи – невід’ємна частина проблеми прийняття рішень. Для постановки задачі потрібно мати хоча б дві альтернативи.

Варіанти рішень характеризуються різними показниками їх привабливості. Ці показники називають: ознаками, факторами, атрибутами, критеріями.

Використання критеріїв для оцінки альтернатив, вимагає визначити градації якості або шкали **оцінок за критеріями**: шкала порядку. Шкала рівних інтервалів. Шкала пропорційних оцінок.

Тема 2. Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємством

2.1. Бухгалтерський облік – джерело інформації для прийняття управлінських рішень

Бухгалтерська інформація – джерело прийняття управлінських рішень. Роль і функції обліку в системі управління. Формування інформації на синтетичних рахунках та відображення її у фінансовій звітності. Формування інформації щодо нарахування податків і зборів і їх своєчасності сплати до бюджету

Контрольна функція полягає у необхідності здійснення методами бухгалтерського обліку контролю за збереженням та ефективним використанням ресурсів, виконанням планових завдань, дотриманням чинного законодавства й умов угод і контрактів.

Інформаційна функція бухгалтерського обліку полягає у забезпеченні керівництва як структурних підрозділів, так і підприємства в цілому інформацією, необхідною для здійснення контролю, планування і прийняття оперативних управлінських рішень.

Управлінське рішення і схема його прийняття на основі бухгалтерських даних:

Загальна схему прийняття рішення включає такі елементи:

1. Мета - підвищення ефективності господарських процесів. При цьому бухгалтерські дані покликані виявити проблеми управління ними (тобто процесами), тому не випадково облік передбачає систему рахунків, при якій кожен рахунок стає вікном, крізь яке веде спостереження адміністрація; баланс виступає загальним цільовим документом, що оцінює ефективність управління.

2. Кошти - ресурси, які дозволяють вирішити проблему, тобто перейти від існуючої ситуації до бажаної.

3. Ймовірність вирішення проблеми при наявних засобах (тут мова йде про суб'єктивну ймовірність, що вимірює ступінь впевненості фахівця в правильності свого рішення).

4. Визначення часу, необхідного для вирішення проблеми: чим більше цей час, тим більше можлива помилка рішення.

5. Вироблення рішення включає з'ясування ситуації, обробку даних, аналіз управлінських альтернатив, вибір оптимального варіанту і його реалізація.

6. Контроль виконання - найважливіший елемент успішного керівництва.

7. Оцінка практично реалізованого рішення та виявлення нових можливостей, пов'язаних з виникненням нової господарської ситуації.

2.2. Облікова політика як сукупність принципів, методів та процедур, які використовуються при управлінні підприємством. Облікова політика як сукупність принципів, методів та процедур, які використовуються при управлінні підприємством. Особливості облікової політики на підприємстві відповідно до наказу Про облікову політику

Метою формування облікової політики є одержання максимального сумарного ефекту від діяльності підприємств. При формуванні мети облікової політики необхідно враховувати фінансову, інвестиційну, амортизаційну політику конкретного підприємства. Таким чином, визначення мети облікової політики повинно конкретизуватися з огляду особливостей діяльності суб'єктів господарювання.

Головне призначення облікової політики - установити оптимальні для конкретного підприємства методи обліку та на їх підставі скласти фінансову звітність, що відповідає якісним характеристикам, встановленим НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-ХІУ та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73 – **облікова політика** представляє собою сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства від 27.06.13 р. №635 трактує облікову політику як елемент системи організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Облікова політика – це сукупність облікових принципів, методів, процедур та заходів для забезпечення якісного, безперервного проходження інформації від етапу первинного спостереження до узагальнюючого — формування звітності.

Облікова політика дозволяє вирішувати тактичні та стратегічні завдання суб'єкта господарювання і в цьому сенсі виступає механізмом впливу укладачів фінансової звітності на рішення, що приймають на основі її інформації користувачі звітності.

Облікова політика підприємства містить основні складові: організаційний, технічний та методичний аспекти.

2.3.Управлінський облік в системі управління рішеннями. Управлінський облік як облік факторів, обставин та умов, що впливають на виробничо–господарську діяльність підприємства. Основні види управлінських рішень та підходи до формування та аналізу обліково-аналітичної інформації, необхідної для їх прийняття. Порядок надання інформації для прийняття рішень в управлінні підприємством. Підготовка управлінських рішень на основі даних управлінського обліку. Перевірка ефективності виконання прийнятих рішень Використання даних управлінського та оперативнотехнічного обліку як підсистеми бухгалтерського обліку.

Для того, щоб система управління ефективно функціонувала вона повинна одержувати якісну інформацію до якої пред'являються певні вимоги, перш за все вимога про те, що вона повинна задовольняти потреби користувачів інформації, які й визначають її корисність та ставлять до неї певні вимоги:

1) своєчасність надходження інформації, оперативність збору та швидкість обробки інформації повинна відповідати темпам мінливості конкретних елементів виробництва та господарських процесів;

2) суттєвість інформації: до кожної ланки управління повинна надходити лише така інформація, яка безпосередньо стосується конкретного завдання. Адже, проходячи зайві рівні управління, в інформаційному блоці накопичується зайва інформація, яка перекручує її зміст або ж зовсім змінює його, що може призвести до непередбачуваних подій;

3) економічність інформації: у процесі інформаційного забезпечення виникає проблема вибору між оперативністю отримання інформації з одного боку та її точністю, достовірністю якістю змісту з іншого, проте, якою б важливою не була інформація, ефект від її виникнення не повинен перевищувати витрати на її одержання;

4) конфіденційність інформації: надавати внутрішньому користувачеві лише таку інформацію, яка стосується конкретного його повноважень незалежного від рівня управління та спеціалізації підрозділу. Керівнику кожного рівня управління повинна надходити

інформація тільки про ті процеси, на розвиток яких він безпосередньо впливає і за результати яких він несе відповідальність;

5) достовірність інформації: інформація повинна бути якісною, чіткою і достатньо обґрунтованою.

2.4.Значення даних аналітичного обліку при формуванні інформаційного забезпечення при прийнятті рішень. Значення даних аналітичного обліку з визначення суми податків, розрахунків з бюджетом, їх використання та накопичення для формування управлінської, податкової, фінансової та статистичної звітності.

Інформаційні потреби у формуванні управлінських рішень задовольняються за умови забезпечення комунікації систем управління. Реалізація цілей кожного рівня управління можлива за наявності достатньої оперативної та достовірної інформації. Необхідно організувати порядок задоволення інформаційних потреб управління в аналітичній інформації. *Для цього, також, необхідно провести декілька етапів:*

- *підготовчий* – відбувається збирання вихідної інформації з джерел формування первинних аналітичних даних;

- *обчислювальний* – процедура обробки сформованих аналітичних даних. Здійснюються різноманітні аналітичні розрахунки, що завершують формування аналітичної інформації.

- *процес споживання* – використання аналітичної інформації в оцінці та контролі за діяльністю структурних підрозділів.

Ця інформація містить багато систем, які дозволяють забезпечити необхідною інформацією одного менеджера або групу, що приймають рішення. Кожна підсистема містить механізм для обробки інформації та зворотного зв'язку.

У інформації повинні знайти відображення зв'язки між підрозділами та показниками в процесі їх формування. Витрати, які виникли на будь-якому рівні управління пов'язані з певним місцем виникнення витрат. А місце виникнення витрат це сегмент діяльності підприємства в якому виникають витрати, а витрати можуть виникати на кожному робочому місці. Якщо місцем виникнення витрат є цех основного виробництва, то виникають не тільки прямі витрати, але і накладні. Як правило витрати не збираються у розрізі робочих місць, а облік ведеться по більш укрупнених місцях виникнення витрат, які отримали назву центру виникнення витрат - це первинна аналітична одиниця в розрізі якої можливе планування, облік і контроль витрат.

При складанні та поданні фінансової, спеціальної та іншої звітності виникає потреба у використанні даних як синтетичного обліку, а особливо аналітичного обліку.

Форма фінансової звітності Баланс заповнюється на основі даних головної книги та оборотної відомості за синтетичними рахунками бухгалтерського обліку на основі НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Але при заповненні форм фінансової звітності балансу (звіту про фінансовий стан) звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід) звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до фінансової звітності.

Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал та Примітки заповнюються з використанням даних не тільки синтетичного обліку, але й даних аналітичного обліку. Від того на скільки правильно і достовірно, своєчасно сформовані дані аналітичного обліку та на стільки ця інформація відповідає даним аналітичного обліку, буде залежить достовірність фінансової звітності.

Статистична та спеціальна звітність використовує дані аналітичного обліку, але всю цю інформацію доцільно порівняти з даними синтетичного обліку та даними фінансової звітності на предмет відповідності.

Вся внутрішня звітність підприємства складається на основі даних тільки аналітичного обліку та використовується при прийнятті управлінських рішень адміністративним апаратом підприємства.

Тема 3. Принципи, методики і техніка підготовки управлінської бухгалтерської звітності

3.1. Звітність підприємства та її інформаційне забезпечення

Звітність підприємства містить упорядковані, приведені до певної системи показники, що згруповані за певними ознаками з урахуванням тих чи інших чинників за напрямками діяльності.

Звітність підприємства – це, як правило типові форми, що затверджені відповідними органами державної влади та використовується для спостереження та накопичення інформації відповідними державними структурами та перевірки стану та господарської діяльності юридичних осіб, а також самими господарюючими суб'єктами та іншими користувачами для оцінки господарської діяльності.

Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень. Фінансова звітність має відповідати аналогічним даним бухгалтерського обліку та звітності. Різноманітність функцій, що виконуються окремими підрозділами підприємства визначає склад та зміст інформації, що включаються до внутрішньої звітності.

Внутрішня звітність підрозділів - це визначена система взаємопов'язаних економічних показників, що характеризує результати діяльності підрозділів за певний проміжок часу (годину, добу, декаду, місяць, квартал, рік).

3.2. Принципи формування інформації та підготовки управлінської звітності

Саме поняття «управлінська звітність» практично не відпрацьоване, часто для її позначення різні словоформи «внутрішня», «внутрішньогосподарська», але не розкривають власного чіткого тлумачення її змісту.

Одні виділяють в її тлумаченні лише мету, що полягає у наданні оперативної, релевантної інформації для потреб управління та адресність згідно з вимог управлінського персоналу.

З даним тлумачення сутності управлінської звітності як внутрішньої, що являє собою сукупність впорядкованих показників та іншої інформації, необхідної для потреб управління погоджується більшість науковців

Управлінська звітність – це внутрішня звітність, основна мета якої полягає у наданні оперативної, релевантної інформації у відповідності до вимог управлінського персоналу.

3.3. Методики і техніка розробки, підготовки та використання управлінської бухгалтерської звітності

Збір та представлення облікової, аналітичної та нормативно-довідкової (планової) інформації відбувається незалежною особою, що є відповідальною за представлення такої інформації, а не за зміст (результати здійснених господарських операцій), що вона містить.

Крім того порядок складання внутрішньогосподарської (управлінської) звітності має бути розроблений за внутрішнім регламентом (положення, стандарт) підприємства за строками, періодичністю та систематизованою інформацією про економічні показники (елементи звітності) з використанням сукупності форматів, що є об'єктами управлінського обліку, об'єднаними єдиним економічним змістом

Управлінські звіти – це письмові або усні повідомлення відповідальних осіб о власних діях або виконаних дорученнях, тобто пояснення відповідальної особи щодо результатів у зоні його відповідальності. Представлення такої інформації здійснюється залежною від її змісту (відповідальною за результати здійснених господарських операцій) особи на підставі власної або облікової інформації та надається у разі здійснення відповідних господарських операцій або за потребою та поза їх системним зв'язком з результатами інших господарських операцій.

Таким чином управлінська, і, відповідно внутрішньогосподарська (управлінська) звітність відрізняється від управлінських звітів незалежним порядком її складання незалежними суб'єктами, що використовуючи розроблені і погоджені з відповідальними особами регламенти формують звітність про результати діяльності підприємства.

Форма управлінської звітності повинна максимально розкривати *зміст* її показників та бути зрозумілою для конкретного користувача інформації – менеджера, для якого складений звіт. Зміст кожного звіту також розглядається в деякій мінімальній формі з врахуванням того, що дана звітність підлягає адаптації до конкретного виду економічної діяльності та конкретного підприємства, враховуючи, зокрема, його можливості по збору тієї чи іншої інформації.

Структура управлінської звітності повинна відповідати трьом рівням управління (операційному, тактичному, стратегічному).

3.4. Використання бухгалтерської звітності в управління діяльністю підприємства та прийнятті управлінських рішень

Фінансова звітність повинна надавати інформацію про таку суспільно корисну діяльність підприємства, яка може бути визначена та описана або виміряна і яка важлива з точки зору ролі підприємства у оточуючому його соціально-економічному середовищі

Тема 4. Оцінювання очікуваних витрат для прогнозування та прийняття управлінських рішень

4.1.Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств

Функціонування та управління підприємством на ринку насамперед залежить від наявності інформаційного забезпечення, зорієнтованого на задоволення потреб управлінських структур та значною від процесів управління витратами. Успішний економічний розвиток будь-якого підприємства залежить від ефективного використання і перерозподілу виробничих та фінансових ресурсів у процесі господарської діяльності, а також від оптимального рівня витрат на виробництво. Ефективність управління діяльністю виробничого підприємства зумовлена якістю інформації, що є в розпорядженні управлінців різного рівня

Для встановлення причин відхилень проводять факторний аналіз, що дає змогу визначити за рахунок яких чинників виникли відхилення, визначити ступінь їх впливу на результати діяльності. Функція регулювання здійснює пошук альтернативних шляхів зниження витрат для отримання оптимального результату. Таким чином, облік і планування витрат повинні забезпечити оперативну інформацію. Для здійснення функції контролю та аналізу. У свою чергу, інформація, отримана в результаті проведеного аналізу, є складовою частиною інформаційної системи управління витратами та може бути використана не тільки для оперативного й тактичного, а також для стратегічного планування.

4.2. Основні методи і технології бюджетування витрат та прогнозування прибутку підприємства

Бюджетування – це процес планування майбутніх операцій підприємства та оформлення його результатів у вигляді системи бюджетів.

Бюджетне планування на підприємстві складається із двох етапів: 1) планування - розроблення бюджетів; 2) моніторинг (контроль за виконанням бюджетів)

У процесі бюджетування необхідно враховувати чинники: стадію життєвого циклу виготовлюваного продукту; постійні й змінні потреби по купців; рівень конкуренції; трудові ресурси; тенденції розвитку технології; рівень підприємницького і фінансового ризиків; потреби і ресурси виробництва; запаси на складі; вартість сировини, маркетингові й рекламні умови; ціноутворення на товари (послуги); моральне старіння товарів і послуг.

Бюджетування здійснюється "знизу догори" і "згори донизу". Бюджетування "знизу догори" (з рівня підрозділів) проводиться із залученням працівників підрозділів, під час складання бюджету "згори донизу" сформований бюджет передається керівництвом менеджерам структурних підрозділів для його деталізації та розроблення рекомендацій

Розрізняють два основних методи бюджетування: традиційне бюджетування та нуль-базис бюджетування. *Метод нуль-базис* бюджетування є складовою частиною контролінгу

затрат підприємства і використовується не тільки в процесі планування, а й під час проведення санаційного аудиту.

4.3.Облік в управлінні доходами і витратами на виробництво продукції

Бухгалтерський облік надає повну, достовірну інформацію про доходи підприємства за звітний період.

Для аналізу і прийняття управлінських рішень щодо доцільності випуску та реалізації тієї чи іншої продукції необхідно аналізувати складові за елементами витрат, що формують собівартість і порівнювати ці показники зі статтями калькуляції за одиницю продукції, а також доходи з витратами

Для управління менеджером потрібні не просто витрати, а інформація про об'єкт витрат – продукцію, роботи, послуги, або вид діяльності підприємства, які потребують визначення, пов'язаних з їх виробництвом витрат.

4.4.Узагальнення інформації про одержані доходи та використання її в управлінні

У теорії немає чіткого визначення, що вважати оптимальною ціною, бо на ціни впливають різні фактори, як суб'єктивного так і об'єктивного характеру, які: по-перше, слід враховувати при прийнятті рішень; по-друге, контролювати.

У будь-якому випадку витрати є порогом, ціна нижче якого не встановлюється.

В процесі формування цін витрати допомагають визначити, який буде прибуток при застосуванні різних цін і різних обсягів виробництва, показують як на пропоновану ціну будуть реагувати споживачі, конкуренти, урядові органи, допомагають вірно визначити напруження орієнтоване на офіційне уряду чи суспільства в цілому, отже, при встановленні ціни діє, так званий магічний трикутник.

Вершиною цього трикутника є собівартість, купівельний попит та поведінка конкурентів. Трикутник враховує, як об'єктивні відносини людей у процесі виробництва та розподілу матеріальних благ, так і їх суб'єктивну оцінку.

Всі вершини трикутника відображають три фрагменти економічної дійсності, три лінії взаємодії людини з речами та іншими людьми, які є протилежними за суттю, але водночас доповнюють одна одну.

Тема 5. Бухгалтерський облік в управлінні вартістю підприємства та збалансована система показників у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством

5.1.Вартісний підхід в управлінні підприємством. Види вартості підприємства.

Важливим етапом при формуванні перспективних напрямів розвитку та ефективного управління підприємства є *комплексна оцінка рівня розвитку та визначення рівня надійності та ефективності системи стратегічного управління*, що дозволить зменшити негативний вплив нестабільного зовнішнього середовища.

Залежно від форми подання результатів і витрат розрізняють наступні *категорії ефективності*:

технічна ефективність – результати й витрати вимірюються в натурально-речовій формі;

економічна ефективність – результати й витрати оцінюються у вартісній формі;

соціально-економічна ефективність – ураховуються не тільки економічні, але й соціальні наслідки реалізації заходу.

Система показників ефективності повинна дати всебічну оцінку використання всіх ресурсів підприємства. Система показників ефективності повинна:

- відображати витрати всіх видів ресурсів;
- створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності та стимулювати їх використання;
- забезпечення інформацією щодо ефективності всієї управлінської ієрархії;

- виконувати критеріальну функцію, тобто для кожного з показників повинні бути визначені правила інтеграції їх значень.

Вартість бізнесу – це вартість діючого підприємства або вартість 100 % корпоративних прав на діючому підприємстві.

Необхідність оцінки вартості підприємства виникає в наступних випадках:

- у ході прийняття рішень щодо доцільності інвестування коштів у підприємство;
- при реорганізації підприємства;
- при банкрутстві чи ліквідації підприємства;
- при реалізації підприємства як цілісного майнового комплексу;
- при заставі майна підприємства та визначенні кредитоспроможності підприємства;
- у процесі санації підприємства;
- при приватизації державних підприємств.

Метою оцінки вартості підприємства є визначення бази для складання передавального чи розподільчого балансу, для встановлення пропорції обміну корпоративних прав у тому числі при здійсненні операцій поглинання та приєднання, визначення вартості ліквідаційної маси, визначення реальної ціни продажу майна, визначення реальної вартості кредитного забезпечення, розрахунок ефективності санації, визначення початкової ціни продажу об'єкта приватизації.

Оцінка підприємства здійснюється, як правило, на базі ринкової вартості – ймовірної суми грошей, за яку можливі купівля – продаж об'єкта оцінки на ринку.

Нормативні та літературні джерела надають наступні **принципи**, яких необхідно дотримуватись при здійсненні **оцінки вартості підприємства**. До основних слід віднести: заміщення, корисності, очікування, зміни вартості, ефективного використання, розумної обережності оцінок, альтернативності оцінок.

У процесі оцінки вартості підприємства використовується певна кількість методів та способів оцінки.

У зарубіжній та вітчизняній практиці оцінки вартості майна найбільшого поширення дістали три методичні підходи до вартості оцінки підприємства:

- заснований на оцінці потенційних доходів підприємства;
- майновий (витратний);
- ринковий.

Показник вартості підприємства - це основний показник, який дозволяє реалізувати інтереси всіх зацікавлених в результатах діяльності підприємства осіб оскільки він є комплексною характеристикою стану його діяльності, що враховує фінансові параметри, економічну ефективність та очікувані перспективи його розвитку, виступає орієнтиром, з яким власники та управлінський персонал узгоджують свої рішення.

Система управління вартістю підприємства передбачає використання сукупності методів, прийомів, способів та системи показників для оцінки вартості підприємства та здійснення подальшого впливу на неї, яка ґрунтується на інформації про різні аспекти його функціонування.

5.2. Підходи та методи оцінки вартості підприємства

Сучасні концепції вартісної оцінки підприємства досить різноманітні і базуються на розрахунку дисконтованих грошових потоків, що генеруються різними елементами капіталу, і середньозваженої його ціни. Серед найвідоміших концепцій можна виділити такі:

- вартості для акціонера - SHV (Share Holder Value);
- економічній доданій вартості - EVA (Economic Value Added);
- модель Ольсона - EBO (Edwards-Bell-Ohlson valuation model);
- ринкової доданої вартості - MVA (Market Value Added);
- вільних грошових потоків на акції - FCFE (Free Cash Flow to Equity);
- вільних грошових потоків підприємства - FCF (Free Cash Flow to the Firm);
- вільних грошових потоків на інвестований капітал - CFROI (Cash Flow Return on Investment).

Для оцінки вартості підприємства, залежно від наявної інформації про об'єкт оцінювання, можуть використовуватись різні підходи та методи, спрямовані на задоволення потреб різних груп користувачів інформації про вартість. У результаті поступового розвитку сфери професійних знань були сформовані *базові підходи до оцінки вартості підприємства* (затратний, дохідний, ринковий), які покладені в основу процедур оцінки вартості. Саме на вибір цих підходів до оцінки справедливої вартості акцентує *МСФЗ 13* «Оцінка справедливої вартості», який також вимагає перегляду ринків для виявлення основних (або найвигідніших), аналізу найкращого і найефективнішого способу використання нефінансових активів, вибору найрелевантніших вихідних даних і методів оцінки.

5.3. Управління вартістю компанії. Принципи концепції вартості підприємства. Економічна додана вартість.

Новий напрям *управлінської діяльності – управління підприємством за вартістю* – виник на стику двох сфер знань – *оцінки та управління*

Базовим джерелом інформації для системи управління є система бухгалтерського обліку, що в подальшому знаходить свої відображення в фінансовій звітності підприємства. Оцінка є основним елементом бухгалтерського обліку, який дає змогу отримати інформацію про майно підприємства, його зобов'язання. Саме за допомогою оцінки бухгалтерський облік реалізує свою здатність до тлумачення інформації, перетворюючи вхідний потік у певну структуровану сукупність даних.

На сьогодні більшість вітчизняних підприємств оцінюють активи та зобов'язання використовуючи загальні методичні підходи визначенні відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, які регулюють той чи інший об'єкт оцінки.

В умовах ринку, з розширенням та ускладненням зовнішнього середовища підприємства бухгалтерська інформація не може стовідсотково забезпечити інформаційні потреби користувачів. Значні труднощі при побудові системи бухгалтерського обліку, орієнтованої на забезпечення процесів формування та управління вартістю підприємства, обумовлені, множинністю підходів до розуміння вартості підприємства як економічної категорії (як понесених витрат, як ціни чи як цінності).

Однак, зважаючи на надійність та достовірність бухгалтерської інформації, історично сформовану технологію обробки облікових даних, її роль в управлінні, на відміну від інших видів інформації, залишається визначальною.

Необхідність в підвищенні якості облікової інформації спрямованої на забезпечення зростаючих потреб користувачів в аспектах управління вартістю підприємства обумовлює поступове переведення національних систем обліку на міжнародні стандарти, де домінують підходи до оцінки за справедливою вартістю.

Подальше використання міжнародних стандартів сприятиме удосконаленню методології облікової оцінки факторів генерування та руйнування вартості підприємства, обумовить модифікацію принципів бухгалтерського обліку відповідно до вимог, що висуваються до бухгалтерського обліку системою формування та управління вартістю підприємства.

В першу чергу мова йде про необхідність визначення реальної ринкової вартості активів та зобов'язань, що найбільш повно відповідає потребам управління вартістю підприємства.

Система даних бухгалтерського обліку повинна бути спрямована на врахування факторів генерування та руйнування окремих об'єктів оцінки вартості. Враховуючи, що фактори досить різноманітні підприємства повинні використовувати різні системи інформаційного забезпечення (бухгалтерський, управлінський, стратегічний облік тощо) управління вартістю підприємства, які передбачають застосування різних підходів до виявлення факторів вартості підприємства.

5.4. Збалансована система показників у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством У 90 х р. 20 стол. Дейвід Нортон і Роберт Каплан розробили збалансовану систему показників, що містить збалансований набір фінансових і не

фінансових показників, які дають можливість отримати більш повну картину бізнесу. В основу системи покладено модель розробки збалансованої стратегії і переведення на операційний рівень діяльності, її ще називають BSC.

У фінансовій звітності активи не включають інформацію про нематеріальні та інтелектуальні активи, як продукти і послуги високої якості, зацікавлені і досвідчені працівники, передбачувані та керовані внутрішні процеси, лояльні, дисципліновані клієнти, які задоволені співробітництвом. Оцінка таких нематеріальних активів та використання їх можливостей є особливо важливою, оскільки в еру інформації вони значно важливіші для успіху діяльності ніж традиційні матеріальні активи. А оскільки точна і достовірна оцінка таких нематеріальних активів, як просування на ринок нового продукту чи послуги, потенційні можливості, досвід, зацікавленість та гнучкість працівників, лояльність клієнтів, системи та бази даних є складним завданням, останні, ймовірно, не знайдуть свого відображення в бухгалтерському балансі та інших формах звітності. Але саме вони як сьогодні, так і в майбутньому є вирішальними для реалізації стратегії в певних умовах господарювання.

Тема 8. Бухгалтерський облік в управлінні власним капіталом і зобов'язаннями

8.1. Облік в управлінні капіталом

Сутність, мета і завдання управління капіталом. Капітал - одна з найбільш використовуваних економічних категорій. Він є базою створення і розвитку підприємства й у процесі функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Будь-яка організація, яка веде виробничу чи іншу комерційну діяльність повинна мати визначений капітал, що представляє собою сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності.

Капітал підприємства є основним і головним чинником виробництва, тому що у системі факторів виробництва (капітал (право на майно підприємства), земля, праця) капіталу належить пріоритетна роль, а тому що саме він поєднує усі складові в єдиний виробничий комплекс.

Разом з тим, капітал, що характеризує фінансові ресурси підприємства, може виступати ізольовано від виробничого фактора у формі інвестованого капіталу. В результаті направлення коштів у вигляді інвестицій, капітал приносить прибутки для своїх власників.

А тому, капітал є головним джерелом формування прибутку та добробуту його власників. Причому частина капіталу може в поточному періоді виходити зі його складу (у вигляді дивідендів) і попадати в кишеню власника, а частина капіталу спрямована на накопичення, забезпечує розвиток підприємства та задоволення потреб власників у майбутньому.

Крім того, капітал підприємства є головним вимірником його ринкової вартості, причому у цій якості виступає власний капітал підприємства, а саме ним визначається обсяг власних активів підприємства.

Поряд з цим, обсяг використовуваного власного капіталу на підприємстві характеризує одночасно і потенціал залучення позикових коштів, що забезпечують одержання додаткового прибутку. У сукупності з іншими чинниками капітал формує базу оцінки ринкової вартості підприємства.

Системи і методи аналізу та контролю управління капіталом

Під *методом* у широкому розумінні слова слід розуміти шляхи, способи та засоби пізнання дійсності, сукупність органічно пов'язаних принципів та прийомів дослідження різноманітних явищ.

Система показників інформаційного забезпечення управління використанням капіталу, що формуються із внутрішніх джерел, поділяється на три групи:

1. Показники, що характеризують використання капіталу по підприємству в цілому. Система інформативних показників цієї групи широко використовується як зовнішніми, так і внутрішніми користувачами. Вона застосовується в процесі експрес-аналізу,

планування і розробки стратегії використання капіталу. Ця інформація дає найбільш узагальнену характеристику використання капіталу підприємства в тому чи іншому звітному періоді, формування системи цих показників ґрунтується на даних фінансового обліку підприємства.

2. Показники, що характеризують використання капіталу в розрізі основних видів діяльності підприємства, окремих його структурних підрозділів ("центрів відповідальності") і різних господарських операцій. Система показників цієї групи формується для забезпечення поточного та оперативного управління використання капіталу підприємства в передбаченому структурному розрізі. Формування системи показників цієї групи ґрунтується переважно на даних управлінського обліку.

3. Нормативно-планові показники, пов'язані з використанням капіталу підприємства. Ці показники використовуються в процесі поточного та оперативного контролю за ходом використання капіталу підприємства. Вони формуються безпосередньо на підприємстві з двох блоків.

У першому блоці - "Система внутрішніх нормативів, які регулюють використання капіталу підприємства", - містяться нормативи (цільові показники) капіталоемності (капіталовіддачі), рентабельності власного капіталу, оборотності капіталу і т.п.

У другому блоці - "Система планових показників використання капіталу" - міститься вся сукупність показників поточних і оперативних фінансових планів, пов'язаних з даним об'єктом управління.

Використання всіх представляють інтерес показників, що формуються із зовнішніх і внутрішніх джерел, дозволяє створити на кожному підприємстві цілеспрямовану систему інформаційного забезпечення управління використанням капіталу, орієнтовану як на прийняття стратегічних рішень, так і на ефективне поточне управління ці напрямком фінансової діяльності.

8.2. Облік в управлінні власним капіталом

Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про власний капітал визначені НП(С)БО-1 Власний капітал підприємства – це сукупність товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, фінансових інвестицій і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення підприємством виробничої діяльності.

Згідно з НП(С)БО власний капітал є частиною активів підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань і складається із статутного або пайового капіталу, додаткового, резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. Сума власного капіталу зменшується на суму неоплаченого та вилученого капіталу.

Показник «власний капітал» - один із найважливіших для підприємства, оскільки дає уявлення про наступні характеристики: забезпечення коштів для функціонування, кредитоспроможність, платоспроможність.

Усі статті власного капіталу формуються відповідно до законодавства України, установчими документами й обліковою політикою. *(Дослідити та розглянути різні приклади що потребують прийняття рішень з обліку власного капіталу і розрахунків із засновниками)*

Відповідно до діючого законодавства, внеском у статутний капітал товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі чи майнові права або інші права, що мають грошову оцінку.

Інвестований капітал включає номінальну вартість простих і привілейованих акцій, а також додатково оплачений (понад номінальну вартість акцій) капітал. До даної групи звичайно відносять і безоплатно отримані цінності. Перша складова інвестованого капіталу представлена в балансі статутним капіталом, друга - додатковим капіталом (у частині отриманого емісійного доходу), третя - додатковим капіталом (у частині безоплатно отриманого майна) чи фондом соціальної сфери.

Звіт про власний капітал, порядок його складання та використання в управлінні підприємством.

На основі розрахунку цих коефіцієнтів, робиться висновок щодо фінансової стійкості, ділової активності (оборотності) та рентабельності підприємства.

Виділяють наступні основні напрямки поліпшення використання капіталу підприємства та оптимізації джерел його формування:

1. Забезпечення максимального обсягу залучення власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел: чистого прибутку і амортизаційних відрахувань;

Збільшення чистого прибутку можливе за рахунок підвищення ефективності використання власного капіталу – збільшення оборотності та підвищення рентабельності власного капіталу.

Збільшення обсягів фінансування за рахунок амортизаційних відрахувань можливе шляхом застосування прискореної амортизації основних засобів

2. Залучення капіталу за рахунок зовнішніх джерел (випуск акцій для залучення власного капіталу чи випуск облігацій або залучення довгострокового банківського кредиту) повинен проводитися з урахуванням вартості залученого капіталу.

3. Підприємство повинне відслідковувати середньозважену вартість капіталу (середньозважена вартість капіталу визначається як сума добутків капіталу кожного виду на вартість капіталу цього виду) і не допускати значного його росту. Критерієм є перевищення рентабельності власного капіталу, рентабельності інвестицій над середньозваженою вартістю капіталу

8.3. Облік в управлінні зобов'язаннями

У процесі діяльності підприємства використовують чужі кошти, які належать юридичним і фізичним особам. Частина цих коштів залучаються на добровільних засадах (контрактній основі): кредити банків, кошти призначені для проведення розрахунків з контрагентами. До залученого капіталу відносять довгострокові і короткострокові зобов'язання. До довгострокових відносять позики банків, облігації та векселі, видані підприємством. Використання та повернення цих кредитів потребує жорсткого контролю за їх станом і рухом, а для цього необхідні детальні дані по кожній позиції, про її суму, термін використання, умови надання, нарахування відсотків за користування. Для аналізу ефективності довгострокових кредитів потрібні відомості про конкретні напрямки їх використання, про витрачені суми на кожен напрямок, про очікувану економічну ефективність, про окупність.

До довгострокових зобов'язань відносяться орендні зобов'язання. Вони виникають при фінансовій оренді, коли орендар отримує право власності на майно по закінченню терміну оренди. Довгострокові облігації випускаються на термін більше одного року, виступають в якості додаткового джерела залучених засобів для фінансування діяльності підприємства. Обліковуються за вартістю майбутніх надходжень: якщо ця вартість більше номінальної, облігації продають з премією, якщо менше – то, навпаки, зі знижкою.

Джерелом інформації є дані аналітичного та синтетичного обліку по рахунках п'ятого класу. До короткострокових зобов'язань відносяться: поточні короткострокові кредити банків, тимчасово залучені кошти фізичних і юридичних осіб. Тимчасово залучений капітал може мати дві форми : товарний кредит і та одержаний аванс на проведення робіт чи за матеріали, товари.

Різновидом залученого капіталу є боргові зобов'язання перед працівниками підприємства. Для управління грошовими потоками і прийняття рішень щодо їх Рузу необхідні зведені дані про формування зобов'язань і їх повернення (погашення), для цього використовується інформація різних рахунків. Джерелом інформації є дані аналітичного та синтетичного обліку до рахунків шостого класу.

Тема 9. Бухгалтерський облік для прийняття екологічних і соціальних рішень

9.1. Екологічна політика і управління екологічної діяльністю. Організація екологічної діяльності на підприємстві. Формування екологічних програм. Методичні основи формування інформаційного забезпечення управління екологічними процесами.

Документальне забезпечення системи екологічного менеджменту. Облік витрат на екологічну діяльність. Використання даних бухгалтерського обліку в процесі прийняття екологічних рішень.

Врахування соціальних факторів як на самому підприємстві, так і за його межами, дотримання етичних норм та охорона навколишнього середовища є одним із основних питань, що виникають перед суб'єктами господарювання при прогнозуванні їх діяльності на перспективу. Для них ця мета та завдання є не менш важливими ніж фінансові показники, оскільки показники соціальної та екологічної відповідальності бізнесу здатні так само впливати на вартість бізнесу, як і показники економічного росту.

З розвитком екологічної кризи особлива роль відводиться екологічній інформації. Інформування про стан та зміни навколишнього природного середовища є важливим для *держави* (з позиції необхідності регулювання стану навколишнього природного середовища через систему економічних важелів), *окремого суб'єкта господарювання* (для визначення ступеня впливу діяльності на навколишнє природне середовище та підвищення конкурентоспроможності продукції через інформування споживачів щодо її екологічної привабливості), *суспільних об'єднань*, метою діяльності яких є контроль за станом навколишнього природного середовища, антропогенним впливом на нього та розповсюдження такої інформації, а *також свідомих громадян*.

Під *екологічною інформацією* слід розуміти: сукупність даних про динаміку кількісних та якісних змін стану природних об'єктів довкілля, їх взаємозв'язок і закономірності розвитку призначену для проведення оцінки екологічного стану навколишнього природного середовища та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Основними *вимогами до екологічної інформації* є: здатність забезпечити збір, накопичення, зберігання, систематизацію, оцінку та використання даних щодо впливу на навколишнє природне середовище в процесі управління.

Екологічний облік на підприємстві - це система виявлення, вимірювання, реєстрації, нагромадження, узагальнення, зберігання, оброблення та підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в галузі природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття оптимальних рішень.

У контексті обґрунтування і розробки методики ведення екологічного обліку на підприємствах вчені акцентують увагу на питаннях *обліку і аналізу витрат*, пов'язаних із *природоохоронною діяльністю*. Їх зазвичай *називають* екологічними витратами.

9.2. Підготовка облікової інформації щодо впливу управлінських рішень підприємства на навколишнє середовище (забруднення природного середовища, виснаження невідновлюваних ресурсів, вплив на здоров'я і життя людей). Оцінка результатів екологічної діяльності. Методичні аспекти складання звітності щодо екологічної діяльності.

Бухгалтерський облік є системою формування достовірної, релевантної, повної інформаційної бази, на підставі якої здійснюється процес управління як окремим суб'єктом господарювання, так і економікою на рівні держави. Діюча система бухгалтерського обліку не забезпечує достатнього системного відображення впливу суб'єктів господарювання на довкілля»

Попри визначення терміна «екологічний облік» слід пам'ятати, що в сучасних концепціях бізнесу облік, перш за все, використовується для свідомого планування майбутніх процесів. Саме тому підприємці й менеджери особливо зацікавлені в обліку планових витрат, який, однак, неможливий без відображення витрат фактичних. Аналогічне твердження справедливе й відносно прибутків або вигод.

Екологічний облік повинен виявляти та відображати у грошовій формі зовнішні ефекти (витрати).

Вирішення цієї проблеми можливе за умови використання двох різних підходів:

1. внесення уточнень до системи традиційного обліку, перш за все, більш детальним і диференційованим відображенням екологічних аспектів підприємства, включаючи всі витрати на проведення природоохоронних заходів, а також змін, що викликаються ними, у бухгалтерському балансі підприємства (назвемо його диференціювання фінансової звітності);

2. реорганізація та розширення обліку, у тому числі за допомогою складання екобалансів для більш повного відображення (з урахуванням часового аспекту) зовнішніх екологічних витрат, як і ефектів виробничої діяльності (назвемо його розширенням фінансової звітності).

У першому випадку, тобто під час уточнення (диференціювання) традиційного обліку, перед річним звітом ставиться завдання більш повного відображення конкретних форм впливу екологічного менеджменту на майно та прибутковість підприємства. **При обліку витрат необхідне диференційоване відображення екологічних витрат за їх видами й місцем виникнення.** Калькуляція витрат для окремих виробів або послуг також може служити відображенню частини витрат та обороту, обумовленого екологічними аспектами. Подібні обчислювальні операції пов'язані із загальними проблемами обліку (облік постійних витрат, підбір базових величин, перенесення витрат тощо). Цей підхід може більш точно виявити екологічні витрати й використати одержані дані під час взаємовідносин із зовнішніми інвесторами. Крім того, у рамках проведення підприємством застережної екологічної політики цей підхід дозволяє знайти резерви та мінімізувати витрати на ОНС.

Другий підхід веде значно далі. Тут ідеться про реорганізацію й розширення обліку в цілях його використання як інструменту активного екологічного менеджменту. Традиційний облік практично не пристосований для цієї мети. Щоб привести його у відповідність до нових вимог, його необхідно істотно доповнити, зокрема, через визначення **нових об'єктів обліку**, а також формулювання нових цілей обліку й інших показників. Облік повинен по можливості повно відображати позитивні та негативні зовнішні ефекти, що викликаються виробничою діяльністю або виробленою підприємством продукцією. **У центрі невирішених питань стоять проблеми оцінки й агрегації екологічних даних, включаючи ефекти впливу на навколишнє природне середовище, що є якісно різномірними й не піддаються «простому» підсумовуванню.**

9.3. Специфіка соціального управління та його взаємозв'язок з бухгалтерським обліком. Соціальна відповідальність за рівнями та групами зацікавлених осіб. Аналіз і оцінка соціально значимої інформації.

Бухгалтерський облік заходів соціальної відповідальності. Бухгалтерський облік забезпечення соціального захисту працівників. Оцінка вартості і цінності трудових ресурсів для цілей управління.

Соціальне управління являє собою лише один із видів управлінської діяльності. Не можна, наприклад, питання регулювання виробничою діяльністю або управління в політичній сфері розглядати як соціальне управління. Все коло явищ, відносин і процесів, що існують у суспільстві і зазнають на собі цілеспрямованого впливу, підлягають загалом суспільному управлінню. Щоб забезпечити ефективність управлінської діяльності, необхідно чітко розуміти специфіку різних її видів і напрямів, адже всі вони складаються з різних дій, функцій, мають різні принципи, використовують різні засоби і методи

За допомогою методів соціального управління розв'язуються завдання ефективного використання трудових ресурсів, зміцнення трудової дисципліни, ліквідації плинності кадрів, підвищення кваліфікації та професійного рівня працівників, поліпшення умов їх праці, ліквідація професійних захворювань і виробничого травматизму, задоволення потреб фізичного та духовного розвитку.

Під **соціальним управлінням** розуміють цілеспрямований вплив на соціальні відносини, структури й процеси. Крім того, соціальне управління притаманне всім без винятку сферам людської діяльності, воно наче проймає їх, забезпечує розробку й застосування способів, методів і форм здійснення намічених змін. Соціальні проблеми у вирішенні багатьох заходів мають неабияке значення: соціальні чинники, ціннісні орієнтації й настанови, симпатії й антипатії впливають на темпи і якість багатьох не соціальних, а часто технологічних, економічних, правових та інших процесів.

Управління соціально-економічним розвитком - це одна з форм суспільного управління, що пов'язана зі здійсненням господарчо-організаторської функції. Управління має завжди соціальну спрямованість, незважаючи на те, що, скільки і як виробляють заводи.

Соціальна спрямованість економічного розвитку - це, *по-перше*, управління первинними виробничими організаціями, в тому числі комерційними підприємствами, акціонерними товариствами, біржами, сумісними підприємствами, вільними економічними зонами тощо. *По-друге*, управлінські функції зосереджуються на вирішенні соціальних проблем праці. Тут проявляється вплив на умови трудової діяльності, зміст праці, спрямованість її інтелектуального розвитку.

Тема 10. Бухгалтерський облік в управлінні ризиками підприємства і якість облікової інформації в бухгалтерського обліку

10.1. Формування облікової інформації в управлінні ризиками підприємством

Основні завдання під час прийняття управлінських рішень – це врахування ризику, управління ризиком, зведення його до прийнятих меж, зниження можливих негативних наслідків. Опанування українськими підприємцями сучасних підходів до інтегрального управління ризиками на мікро рівні економічної діяльності здатне позитивно вплинути на кількісні та якісні показники економічного зростання в кризовий період розвитку економіки України.

Стратегічні напрями реформування системи бухгалтерського обліку як інформаційного джерела задоволення інтересів різних груп користувачів, повинні пролягати в площині підтримки цілісності системи обліку та виявлення впливу ризиків на стабільність функціонування та розвитку підприємства.

Удосконалення інформаційної системи бухгалтерського обліку на рівні підприємства як обов'язкової і необхідної умови забезпечення розробки ефективних управлінських рішень щодо зменшення чи попередження ризику потребує не лише переосмислення методики управління, не лише покращення матеріально-технічної бази та форм накопичення і зберігання інформації, а й якісно нових кваліфікаційних характеристик обліково-аналітичного персоналу, здатного забезпечити формування адекватної потребам сьогодення обліково-аналітичної інформації.

Сучасні світові тенденції розвитку бухгалтерського обліку свідчать про необхідність дослідження сутності ризику та оцінювання наслідків його впливу на показники діяльності підприємства та оцінки його вартості в цілому.

10.2. Управління бухгалтерськими ризиками для забезпечення безперервності діяльності підприємства. Принципи управління ризиками. Класифікація ризиків. Характеристика основних ризиків підприємства: валютний ризик, відсотковий ризик, кредитний ризик, ризик грошового потоку, ринковий ризик, цінний ризик та інші.

У системі економічної безпеки під управлінням ризиками розуміють професійну діяльність, спрямовану на виявлення та кількісне вимірювання ризиків, включно з їх діагностикою (ідентифікацією), оцінювання впливу на показники діяльності підприємства та прогнозування поведінки в майбутньому з урахуванням тенденцій зміни умови їх прояву.

Управління ризиками передбачає послідовне виконання таких дій:

1. Виявлення (ідентифікацію) ризику. Зазвичай ідентифікація внутрішніх ризиків покладена на менеджерів, які відповідають за ключові функції діяльності або на спеціалістів зі служби економічної безпеки. Разом з тим найбільше уваги необхідно приділити оцінці зовнішніх контрагентів.

2. Ранжування ризиків за рівнем їх важливості дає змогу виокремити найсуттєвіші ризики за якими в подальшому будуть здійснені заходи щодо мінімізації. Зазвичай для ранжування ризиків використовують експертні оцінки спеціалістів, які встановлюють ранг ризику з урахуванням імовірного впливу на витрати та доходи підприємства. Це спонукає розробки комбінованих механізмів ранжування ризику з урахуванням експертних оцінок й аналітичних моделей впливу на результати діяльності.

3. Розробка заходів щодо зниження найістотніших ризиків. Це в більшості випадків досягається наступними способами:

- шляхом зменшення ймовірностей реалізації несприятливих подій;

- шляхом скорочення видатків при настанні несприятливих подій. До таких методів відносять диверсифікацію чи ухилення від особливо ризикових подій;
- шляхом застосування методів компенсації ризику (страхування, резервування), що не змінюють його розмір, але дозволяють компенсувати втрати в разі настання несприятливої події.

4. Оцінювання ефективності заходів стосовно зниження ризиків, що потребує узагальнення опрацювання фінансової інформації із використанням загальновідомих чи оригінальних методик обґрунтування рішень за умов невизначеності та ризику.

10.3. Якісні характеристики облікової інформації. Фактори впливу на якість бухгалтерського обліку та звітності. Оцінка якості облікової інформації. Формування облікових показників та контроль їх якості. Принципи регулювання якості облікової інформації. Методи оцінки якості облікової інформації. Система показників якості облікової інформації.

Якість облікової інформації – це сукупність суттєвих властивостей облікової інформації, що характеризують її відповідність своєму призначенню і висунутим до неї вимогам, а також здатність задовольняти потреби і запити користувачів. Крім того, це сукупність суттєвих властивостей, які кількісно оцінюються системою показників, що визначають ступінь задоволення потреб користувачів інформацією в ринкових умовах за оптимальних витрат на формування цієї інформації. Якість облікової інформації формується у процесі її створення і зберігається на всіх стадіях її руху.

10.4. Кваліфікаційні вимоги до спеціалістів бухгалтерського обліку.

Сьогодні бухгалтер є активним учасником процесу управління. Він повинен володіти навиками аналітичної роботи, здійснювати контроль за якістю ведення бухгалтерського обліку, добре знати новітні системи інформаційного забезпечення, податкове та трудове законодавство.

При цьому праця бухгалтера в певному сенсі має творчий характер:

- відносно широкою свободою способів ведення бухгалтерського обліку, що потребує бухгалтерського судження;
- необхідністю задоволення споживачів різноманітною за характеристиками та складом інформації;
- складна аналітична проблема підготовки звітності, однаково корисної для всіх споживачів. Може бути як внутрішнім ресурсом, так і загрозою існування підприємства.

Є різні підходи до трактування творчого (креативного) обліку та його впливу на економічну безпеку суб'єкта господарювання.

Прихильники одного – розглядають його як багатоцільовий облік, при якому від професіоналів з бухгалтерського обліку вимагають підвищення знання нових об'єктів, фактів і правил їх групування, виходячи із інтересів менеджменту.

Прихильники другого напряму зазначають, що від креативному обліку від законотворчості залишилось тільки назва. Вони розглядають це явище як загрозу економічній безпеці суб'єктів господарювання, пов'язану з поширенням недостовірної обліково-аналітичної інформації.

Щодо суті креативного обліку то йому надають наступну характеристику:

- використання бухгалтерського обліку для введення в оману користувачів замість надання їм певної допомоги;
- використання та зловживання методиками та принципами бухгалтерського обліку, що не дають правдивої і достовірної інформації про реальний стан суб'єкта господарювання;
- процес підготовки звітів проводять таким чином, щоб інформація в звітності подавалась у більш привабливому вигляді ніж є насправді фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Нажаль, в Україні процес творчого обліку в основному зводиться до маніпулювання показниками як бухгалтерського обліку, так і звітності. При цьому учасниками впливу

виступають не тільки працівники бухгалтерської служби, а і менеджери головної ланки управління, фінансові аналітики та працівники структур контролю.

Одним із проявів є також оформлення договорів з певною групою підприємств-посередників на придбання матеріалів і надання послуг. При цьому значна частина коштів залишається у посередників, а матеріальні ресурси та продукція реалізується по завищених цінах.

Організаційні регламенти з упорядкування процесу праці в бухгалтерській службі та облікового процесу можна поділити за рівнями, або ланцюжками, організаційної структури апарату бухгалтерської служби.

Посадова інструкція співробітників бухгалтерської служби складається після Положення про бухгалтерську службу, коли виконано розрахунки щодо чисельності і посадового складу бухгалтерської служби.

Посадова інструкція являє собою нормативний документ, в якому визначено функції, обов'язки, права, відповідальність і взаємовідносини працівника з рештою співробітників. На кожного працівника має бути складено посадову інструкцію.

Укладаючи посадові інструкції, керуються класифікатором професій ДК.003:2010, затвердженим Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики № 327 від 28.07.10

2. КЛЮЧОВІ СЛОВА І ТЕРМІНИ

Альтернативи - це варіанти дії людей в тих чи інших умовах.

Амортизація основних засобів – поступове систематичне списання вартості основних засобів у процесі їх корисного використання, пов'язане з їх фізичним і моральним зносом.

Бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань, і складається із статутного (або пайового) капіталу, додаткового капіталу, резервного капіталу та нерозподіленого прибутку.

Внутрішня звітність підрозділів - це визначена система взаємопов'язаних економічних показників, що характеризує результати діяльності підрозділів за певний проміжок часу (добу, декаду, місяць, квартал, рік).

Грошові потоки – надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Грошові кошти включають кошти в касі та на рахунках у банках, що можуть бути використані для поточних операцій, депозити до запитання.

Екологічні витрати – витрати, пов'язані із природоохоронною діяльністю.

Екологічна інформація – сукупність даних про динаміку кількісних та якісних змін стану природних об'єктів довкілля, їх взаємозв'язок і закономірності розвитку призначену для проведення оцінки екологічного стану навколишнього природного середовища та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Екологічний облік на підприємстві - це система виявлення, вимірювання, реєстрації, нагромадження, узагальнення, зберігання, оброблення та підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в галузі природокористування з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття оптимальних рішень.

Загальним коефіцієнтом капіталізації є коефіцієнт капіталізації, що враховує чистий прибуток, отриманий від експлуатації об'єкта оцінки і повернення основного капіталу, який був витрачений на придбання цього об'єкту.

Звітність підприємства – це, як правило типові форми, що затверджені відповідними органами державної влади та використовується для спостереження та накопичення інформації відповідними державними структурами та перевірки стану та господарської діяльності юридичних осіб, а також самими господарюючими суб'єктами та іншими користувачами для оцінки господарської діяльності.

Інвестиційна діяльність – це сукупність операцій з придбання та продажу довгострокових активів підприємства, а також короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, що не є еквівалентами грошових коштів.

Інформація – це форма відображення, передача відомостей про об'єкт у просторі й часі, один із найважливіших природних ресурсів і одночасно суспільне надбання, адже розвиток людства – результат освоєння, обробки та використання інформації.

Обліково-економічна інформація - інформація, яку використовують для характеристики господарських процесів і відображення в бухгалтерському обліку фінансово-господарської діяльності.

Методологія бухгалтерського обліку – це сукупність прийомів за якими пізнається об'єкт

Міжнародні стандарти обліку визначають облікову політику як «сукупність принципів, основ, домовленостей та процедур, які приймаються керівництвом при складанні та поданні фінансових звітів»

Міжнародні стандарти розкриття нефінансової інформації – це методологія упровадження принципів соціальної відповідальності в практику ухвалення управлінських рішень.

Метод прямої капіталізації (полягає у порівнянні об'єкта оцінки з об'єктами-аналогами, при цьому вважається, що у схожих об'єктів однакова ставка капіталізації).

Наказ про облікову політику – один з основних документів, що визначає порядок формування бухгалтерської інформації, а отже впливає на прийняття управлінських рішень.

Необоротні активи – це сукупність майнових цінностей підприємства, які багаторазово беруть участь в процесі господарської діяльності і які переносять на продукцію свою вартість частинами. Це активи, що тривалий час (більше одного року або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) утримуються підприємством з певною метою.

Облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності.

Облікова політика в широкому розумінні слід розглядати, як управління обліком, а у вузькому - як сукупність способів ведення обліку (вибір конкретних методик ведення обліку).

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства.

Організація обліку передбачає визначення структури бухгалтерського обліку, систему обробки інформації, розробку інструкцій та внутрішніх стандартів, спосіб ведення обліку, взаємодію бухгалтерії з іншими підрозділами підприємства та інші сторони діяльності бухгалтерії

Позиковий (залучений) капітал - це довгострокові та поточні зобов'язання підприємства

Прийомами управлінського обліку є : документація та інвентаризація, оцінки та калькуляції, групування, узагальнення (складання внутрішньої звітності), нормування, лімітування, контрольні рахунки, аналіз (включаючи кількісні методи дослідження залежностей тощо), лінійне програмування тощо.

Прийняття рішення – це цілеспрямований вибір з кількох альтернативних варіантів такої дії, що забезпечує досягнення обраної мети або розв'язання певної проблеми.

Рішення - один з необхідних моментів вольової дії і способів його виконання.

Ризик – це природний прояв мобільності та життєздатності економічних систем – спричиняє приймати нестандартні рішення, оновлювати структуру економічної системи за рахунок створення відповідних дієвих інститутів.

Рух коштів відображається за трьома видами діяльності: операційною; інвестиційною; фінансовою.

Система обліку і звітності включає стадії збору, вимірювання та оцінки первинних даних, реєстрації та обробки для потреб управління, накопичення та групування даних за потоками відповідно до певних принципів організації синтетичного та аналітичного обліку і складання внутрішньої та зовнішньої звітності

Сутність управління підприємством, орієнтованого на підвищення його вартості є формування адекватної ринкової вартості підприємства, тобто скорочення (або різниці між реальною вартістю підприємства, яка базується на вартості його майна та ефективності його фінансово-господарської діяльності, та оціночною вартістю, на яку орієнтуються акціонери, ринок і потенційні покупці та інвестори

Склад необоротних активів – основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, інші необоротні активи.

Соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) – забезпечення економіко-правових та організаційних заходів використання, збереження та розвитку трудових ресурсів підприємства на засадах виконання соціальних програм як складових збалансованої соціально-економічної та екологічної господарської діяльності.

Соціальна відповідальність суб'єкта – термін, що має двояке значення. З одного боку, це дотримання суб'єктами суспільних відносин вимог соціальних норм, з іншого – обов'язок суб'єкта оцінити власні виробничі ресурси та організувати господарську діяльність відповідно до норм, що відображають інтереси як членів трудового колективу, так і суспільного розвитку загалом.

Соціальне управління - цілеспрямований вплив на соціальні відносини, структури й процеси.

Управлінське рішення – це вольове, раціонально виважене, виявлення позиції управлінця чи колективу, в рамках наданих їм повноважень і компетенції, щодо вибору із наявних шляхів вирішення задачі найоптимальнішого сценарію розвитку керованої системи.

Управлінське рішення - це вибір однієї з можливих альтернатив впливу на керовану систему, в якій із певного числа варіантів вибирається найоптимальніший (найкращий).

Управлінський облік – це підсистема обліку, пов'язана з підготовкою та забезпеченням системи управління інформацією у процесі постачання, виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) при здійсненні інвестиційного, операційного та фінансового видів діяльності, що дозволяє розробляти та в комплексі приймати найефективніші оперативні, тактичні і стратегічні рішення на різних рівнях управління підприємством

Управлінська звітність - це внутрішня звітність, основна мета якої полягає у наданні оперативної, релевантної інформації у відповідності до вимог управлінського персоналу.

Управління необоротними активами - це процес впливу на майно довготривалого користування.

Фінансова звітність - бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Фондовіддача (Фв) – це відношення обсягу валової продукції до середньорічної вартості основних виробничих засобів підприємства:

Фондомісткість (Фм) – показник обернений до фондівіддачі. Він характеризує вартість основних виробничих засобів, яка припадає на одиницю вартості продукції

Фондовіддачу можна розраховувати в вигляді відношення продуктивності праці (П) до рівня її фондоозброєності (Фо): $Фв = П / Фо$

Фінансова діяльність – це сукупність операцій , які призводять до зміни величини та(або) складу власного і позикового капіталу.

Ціна як економічна категорія - це грошове вираження вартості товару, виміряне величиною суспільно необхідного робочого часу, витраченого на його виробництво, вартістю сировини та матеріалів

Чистий прибуток (збиток) - це остаточний фінансовий результат , який визначається, як різниця між різними видами доходів та витрат підприємства за звітний період.

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – визначається шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) податку на додану вартість, акцизного збору, інших зборів, знижок тощо

3. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Види інформації та її формування.
2. Облікова інформація, що формується в управлінському обліку.
3. Облікова інформація, що формується у фінансовому обліку.
4. Рівні управління та їх інформаційне забезпечення.
5. Звітність підприємства та її інформаційне забезпечення
6. Використання даних оперативного – технічного обліку як підсистеми бухгалтерського обліку.
7. Значення даних аналітичного обліку для формування фінансової та статистичної звітності.
8. Удосконалення управління на основі впровадження досягнень облікової науки.
9. Управлінський облік як облік факторів обставин та умов, що впливають на виробничо–господарську діяльність підприємства. порядок надання інформації для прийняття рішень з управління економікою підприємства.
10. Перевірка ефективності виконання прийнятих рішень.
11. Використання управлінської звітності при управлінні виробничими процесами.
12. Використання інформації управлінського обліку при бюджетуванні виробничої діяльності.
13. Використання інформації фінансової звітності для прийняття рішень щодо придбання, продажу та володіння цінними паперами.
14. Значення фінансової звітності для забезпечення ефективного управління внутрішніми підрозділами.
15. Прийняття оперативних рішень на рівні цехів, дільниць, бригад тощо.
16. Узагальнення інформації про одержані доходи та використання її в управлінні.
17. Вплив управлінських рішень на склад та величину доходів.
18. Управління доходами від звичайної діяльності: операційної; інвестиційної; фінансової; іншої діяльності.
19. Прийняття управлінських рішень з формування фінансових результатів в діяльності підприємства.
20. Сутність управління підприємством, орієнтованого на підвищення його вартості.
21. Сучасні концепції вартісної оцінки підприємства.

22. МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості».
23. Методи капіталізації доходів.
24. Методи дисконтування доходів.
25. Бухгалтерський облік в управлінні вартістю підприємства.
26. Політика управління використання виробничих необоротних активів підприємства.
27. Політика управління грошовими активами.
28. Функції управління формуванням капіталом.
29. Методика управління структурою капіталу.
30. Аналіз статутного і додаткового капіталів при управлінні акціонерним товариством.
31. Організація екологічної діяльності на підприємстві.
32. Формування екологічних програм.
33. Методичні основи формування інформаційного забезпечення управління екологічними процесами.
34. Документальне забезпечення системи екологічного менеджменту. Облік витрат на екологічну діяльність.
35. Використання даних бухгалтерського обліку в процесі прийняття екологічних рішень.
36. Оцінка результатів екологічної діяльності.
37. Формування облікових показників та контроль їх якості.
38. Принципи регулювання якості облікової інформації.
39. Методи оцінки якості облікової інформації.
40. Система показників якості облікової інформації.

4. ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Управлінське рішення - це:

- а) складова частина будь-якої управлінської діяльності;
- б) вибір однієї з можливих альтернатив впливу на керовану систему, в якій із певного числа варіантів вибирається найоптимальніший;
- в) один з необхідних моментів вольової дії і способів його виконання;
- г) всі відповіді вірні.

2. Поточні управлінські рішення найчастіше базуються на:

- а) даних оперативного, первинного та поточного бухгалтерського обліку, що організовується за центрами виникнення витрат та відповідальності;
- б) даних бухгалтерського обліку та бухгалтерської звітності;
- в) даних оперативного та поточного бухгалтерського обліку;
- г) немає правильної відповіді.

3. Облікова політика підприємства може змінюватись, якщо:

- а) здійснюються операції, які не відбувалися раніше;
- б) змінюються статутні вимоги;
- в) змінюється обслуговуючий банк;
- г) всі відповіді вірні.

4. Основними даними для складання управлінської звітності є:

- а) планова, нормативно-довідкова та фактична інформація аналітичного обліку;
- б) фінансова та бухгалтерська звітність, дані оперативного та статистичного обліку;
- в) дані бухгалтерського обліку, синтетичних та аналітичних рахунків і фінансової звітності;
- г) немає правильної відповіді.

5. Форма звітів за даними управлінського обліку залежить від:

- а) величини підприємства, кількості працюючих та видів діяльності;
- б) асортименту продукції, кількості працюючих, потреби в зовнішній та внутрішній інформації;
- в) їх змісту, призначення та напрямків використання інформації;
- г) всі відповіді вірні.

6. Стратегічні управлінські рішення приймаються:

- а) на основі зведених даних і звітності;
- б) на основі зведених даних бухгалтерського обліку за певні періоди, враховуючи закономірності розвитку підприємства та закономірності діяльності - власне управління діяльністю;
- в) не основі даних бухгалтерського обліку, враховуючи закономірності розвитку підприємства;
- г) немає правильної відповіді.

7. Відношення середньорічної вартості основних виробничих засобів підприємства до обсягу валової продукції – це:

- а) фондвіддача;
- б) фондомісткість;
- в) фондоозброєність;
- г) немає правильної відповіді.

8. Визнані доходи класифікуються в бухгалтерському обліку за такими групами:

- а) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; фінансові та інші доходи;
- б) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); фінансові та інші доходи;
- в) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; інші фінансові доходи;
- г) немає правильної відповіді.

9. Вартість (її приріст) підприємства – це:

- а) економічний критерій, що відображає прямий ефект впливу прийнятих рішень на прибуток підприємства;
- б) економічний критерій, що відображає зворотній ефект впливу прийнятих рішень на показники діяльності підприємства;
- в) економічний критерій, що відображає інтегральний ефект впливу прийнятих рішень на всі параметри, за якими оцінюється діяльність підприємства;
- г) немає правильної відповіді.

10. Співвідношення між показником оновлення і вибуття основних засобів показує:

- а) коефіцієнт придатності;
- б) ступінь їх зносу;
- в) ступінь інтенсивності їх оновлення;
- г) немає правильної відповіді.

11. Оперативний облік та аналіз є базою для прийняття:

- а) оперативних і стратегічних рішень;
- б) оперативних і тактичних рішень;
- в) оперативних і поточних рішень;
- г) немає правильної відповіді.

12. Для аналізу і прийняття управлінських рішень щодо доцільності випуску та реалізації тієї чи іншої продукції необхідно:

- а) аналізувати складові за елементами витрат;
- б) порівнювати отримані показники зі статтями калькуляції за одиницю продукції, а також доходи з витратами;
- в) аналізувати доходи і витрати за видами діяльності, за окремими підрозділами підприємства;
- г) всі відповіді вірні.

13. Базовими підходами до оцінки вартості підприємства є:

- а) затратний;
- б) доходний;
- в) ринковий;
- г) всі відповіді вірні.

14. Відповідно до джерела доходу виділяють два види вартості:

- а) вартість бізнесу підприємства та вартість підприємства;
- б) ринкова вартість підприємства та застава вартість підприємства;

в) вартість бізнесу підприємства та інвестиційна вартість підприємства;

г) немає правильної відповіді.

15. Для прийняття управлінських рішень витрати необхідно розрізняти:

а) прямі та непрямі;

б) релевантні та нерелевантні;

в) вичерпані та невичерпані;

г) немає правильної відповіді.

16. Основним фактором серед суб'єктивних, який впливає на розмір прибутку є:

а) фактична собівартість продукції;

б) розмір сплачених податків;

в) обсяг реалізації продукції (товарів);

г) немає правильної відповіді.

17. Екологічні витрати це:

а) витрати, пов'язані зі збутом екологічно чистої продукції;

б) витрати, пов'язані з закупівлею екологічно чистої сировини;

в) витрати, пов'язані з природоохоронною діяльністю;

г) немає правильної відповіді.

18. Заходи щодо зниження найістотніших ризиків здійснюються:

а) шляхом зменшення ймовірностей реалізації несприятливих подій;

б) шляхом скорочення видатків при настанні несприятливих подій;

в) шляхом застосування методів компенсації ризику (страхування, резервування), що не змінюють його розмір, але дозволяють компенсувати втрати в разі настання несприятливої події;

г) всі відповіді вірні.

19. До чинників, що впливають на якість облікової інформації належать:

а) розуміння керівництвом важливості облікової системи;

б) рівень соціального розвитку суспільства;

в) стан системи бухгалтерського обліку та оподаткування;

г) всі відповіді вірні.

20. Посадова інструкція облікових працівників являє собою:

а) нормативний документ, в якому визначено функції, обов'язки, права, відповідальність і взаємовідносини працівника з рештою співробітників;

б) документ, який носить рекомендаційний характер та визначає взаємовідносини за посадою;

в) розпорядчий документ, який визначає права та обов'язки;

г) немає правильної відповіді.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання 1. Студенти повинні оцінити організацію обліку, стан активів і пасивів підприємства, яке студенти обрали для дослідження при виконанні курсової роботи. За проведеними розрахунками, студенти проводять оцінку фінансового стану підприємства та визначають: які управлінські рішення необхідно прийняти керівництву підприємства для покращення фінансово-господарської діяльності підприємства.

Завдання 2. Студенти повинні розробити форми управлінської звітності за темою дослідження (курсвої чи дипломної роботи) 2-3 таблиці.

Студенти повинні оцінити стан звітності, інформаційне забезпечення статистичної та податкової звітності для прийняття управлінських рішень за тими підприємствами, за якими проводять дослідження. Які управлінські рішення необхідно прийняти керівництву підприємства для ефективності їх використання у діяльності підприємства.

Завдання 3. Студенти повинні оцінити організацію та методику обліку витрат і доходів на підприємстві, яке студенти обрали для дослідження при виконанні курсової роботи. За проведеними розрахунками, студенти проводять оцінку стану витрат та доходів за видами діяльності та визначити: які управлінські рішення необхідно прийняти керівництву

підприємства для скорочення витрат і знаходження можливості збільшення доходів у діяльності підприємства.

Завдання 4. Студенти повинні оцінити організацію обліку необоротних активів, їх наявність на підприємстві, яке студенти обрали для дослідження при виконанні курсової чи дипломної роботи. За проведеними розрахунками, студенти проводять оцінку наявності, їх рух та ефективність використання і визначають: які управлінські рішення необхідно прийняти керівництву підприємства для ефективності їх використання у діяльності підприємства.

Завдання 5. Студенти повинні оцінити організацію обліку оборотних активів, їх наявність на підприємстві, яке студенти обрали для дослідження при виконанні курсової чи дипломної роботи. За проведеними розрахунками, студенти проводять оцінку наявності, їх рух та ефективність використання і визначають: які управлінські рішення необхідно прийняти керівництву підприємства для ефективності їх використання у діяльності підприємства.

Завдання 6. Студенти повинні оцінити організацію обліку зобов'язань та власного капіталу, їх наявність на підприємстві, яке студенти обрали для дослідження при виконанні курсової чи дипломної роботи. За проведеними розрахунками, студенти проводять оцінку наявності, їх рух та ефективність використання і визначають: які управлінські рішення необхідно прийняти керівництву підприємства для ефективності їх використання у діяльності підприємства.

Завдання 7. Оцінити стан екологічної політики підприємства, організацію та методику бухгалтерського обліку витрат на екологічну діяльність, яке студенти обрали для дослідження. Провести оцінку соціального захисту працівників на підприємстві, яке студенти обрали для дослідження. Скласти таблиці, пояснення і пропозиції для прийняття управлінських рішень.

Завдання 8. Оцінка облікової інформації та можливість її спотворення. Розробити кваліфікаційні вимоги до спеціалістів бухгалтерського обліку.

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Безверхий К. В. Інформаційний комплекс облікової системи та звітність в Україні: монографія. К. : Центр учб. літ., 2014. 184 с.
2. Біологічні активи: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. № 790 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text>
3. Бухгалтерський облік : підруч. Р. Ф. Бруханський. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 480 с.
4. Бухгалтерський облік: ділові ігри, ситуаційні вправи, тести: практикум. Жадько К. С., Олійник Л. Ш., Семенюта В. В. Дніпро: УМСФ, 2018. 100 с.
5. Бухгалтерський облік як інформаційна система для управління підприємством. Омецінська І.Я. Глобальні і національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Вип.8., 2015. С.1154-1158.
6. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навчальний посібник. О.А. Лаговська, С.Ф. Легенчук, В.І. Кузь, С.В. Кучер. Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2017. 416 с.
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI, із змінами і доповненнями. офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
8. Витрати: національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>
9. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: [монографія] Київ: КНЕУ, 2012. 305 с.

10. Гудзь Н. В. Бухгалтерський облік : навч. посібник для внз. М-во освіти і науки України. - 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Центр учб. літ., 2016. 424 с.
11. Дебіторська заборгованість: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 р. № 237 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>
12. Дохід: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99 № 290 (із змінами). Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>
13. Жиглей І.В. Бухгалтерський облік соціально-відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку : Монографія Житомир: ЖДТУ, 2010. – 496 с.
14. Жидеєва Л.І., Колісник О.П. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством (організацією, установою):навчальний посібник. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 178 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», т. 64).
15. Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1, затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
16. Замула І.В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності у забезпеченні стійкого розвитку економіки: [монографія] Житомир: ЖДТУ, 2010. – 440 с.
17. Запаси: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р. № 246 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>
18. Засадний Б.А., Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємством. Науковий вісник Херсонського державного університету: серія Економічні науки. Вип. 17 част. 1, 2016. с. 146-149.
19. Зменшення корисності активів: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 28, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24 грудня 2004 р. № 817 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-05#Text>
20. Зобов'язання: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 11, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.01.2000 р. № 20 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>
21. Інвестиційна нерухомість: національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.07.2007 р. № 779 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0823-07#Text>
22. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>
23. Калюжна Ю.В. Ефективність бухгалтерського обліку в системі антикризового управління підприємством. Економіка : реалії часу № 3 (19) - 2015.
24. Методичні рекомендації щодо заповнення фінансової звітності: наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13#Text>
25. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text>

26. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. № 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00#Text>
27. Методичні рекомендації із застосуванням реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами: наказ Міністерства фінансів України від 15.06.2011 р. № 720. URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/treasury/2081-720.html>
28. Нематеріальні активи: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>
29. Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 27, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.11.2003 р. № 617 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-03#Text>
30. Об'єднання підприємств: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 19, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 7 липня 1999 р. № 242 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99#Text>
31. Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_020#Text
32. Облікова політика підприємства : навч. посібник для внз. Ю. А. Верига [та ін.] ; М-во освіти і науки України, Полтав. ун-т економіки і торгівлі. К. : Центр учб. літ., 2015. 312 с.
33. Основні засоби: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. № 92 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>
34. Оренда: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.07.2000 р. № 181 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00#Text>
35. Податок на прибуток: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 17, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28 грудня 2000 р. № 353 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01#Text>
36. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 із змінами від 17.09.15 р. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>
37. Порядок подання фінансової звітності: постанова КМУ від 28.02. 2000 р. № 419. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2000-%D0%BF#Text>
38. Прибуток на акцію: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 24, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 16.07.2001 р. № 344 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0647-01#Text>
39. Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Інструкція затверджена Постановою НБУ від 21.01.2004 р. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text>
40. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 № 996-XIV. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
41. Про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Положення, затв. наказом МФУ від 22.05.1995 р. № 88, із змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text>

42. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>
43. Про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Положення затверджене постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text>
44. Сіренко Н.М. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: курс лекцій. Н.М. Сіренко, І. В. Баршевська, Ю.О., Щербина. Миколаїв: МНАУ, 2016. 132 с.
45. Управлінський облік: Підручник. 2-е вид., виправ. В.С. Лень. Київ: Каравела, 2017. 260 с.
46. Спрощена фінансова звітність: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 25, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39 зі змінами і доповненнями. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text>
47. Шара Є. Ю. Фінансовий облік I : навч. посібник. К. : «Видавництво «Центр учбової літератури». 2016. 336 с.
48. Шара Є. Ю. Фінансовий облік II : навч. посібник. К. : «Видавництво «Центр учбової літератури». 2016. 308 с.

Допоміжна:

1. Верхоглядова Н. І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: навч.-практ. пос. К.: Центр навчальної літератури, 2010. 536 с.
2. Гончар В.П. Основні засоби: складові облікової політики. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2017. № 2. С. 35 - 41.
3. Колісник О.П. Процес формування облікової політики підприємства: теорія і практика. НАУКОВІ СТУДІЇ – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Випуск 7 (Том 9). К.: МІЛЕНІУМ, 2016. Вип. 7 (Том 9). XIII с.+ 513 с. С. 172-179.
4. Колісник О.П., Ганноченко К.М. Формування облікової політики щодо розрахунків з різними дебіторами. «Ефективна економіка»: Електронне наукове фахове видання. Вип. 12. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, 2016.
5. Колісник О.П., Гордієнко Т.В. Облік екологічних витрат в системі управління підприємством в умовах сталого розвитку. «Modern Economics», Електронне наукове фахове видання з економічних наук 19(2020), 69-75. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V19\(2020\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V19(2020)-12)
6. Колісник О.П., Поліщук М.О. Формування елементів облікової політики щодо основних засобів. «Економіка та суспільство»: Електронне наукове фахове видання. Вип. 9. Мукачево: Мукачівський державний університет, 2017. с. 1152- 1157
7. Король Г.О., Извєкова І.М., Труш Ю.Т. Облікова політика підприємства: Навч. посібник. Частина I. Теоретико-організаційні аспекти облікової політики. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2015. 83 с.
8. Сердюк В. М. та ін. Облікова політика підприємства: Навч. Посібник. Донецьк: Донецький національний університет, 2013. 308 с.
9. Фінансовий облік: Навч. посібник / За ред. В. К. Орлової, М. С. Орлів, С. В. Хоми. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Центр учбової літератури, 2010. 510 с.

Інформаційні ресурси Інтернет:

1. Сайт Верховної Ради України: [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
2. Сайт Кабінету Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua>
3. Сайт ЛІГА:ЗАКОН: <http://www.liga.net>
4. Сайт Міністерства Фінансів України: <http://www.minfin.gov.ua>

Міжнародні видання:

1. FIA Foundations of Financial Accounting FFA (ACCA F3). Practice and Revision Kit. 2017.

2. Knowledge Management Strategies: A Handbook of Applied Technologies. M.D.Lytras M. Russ, R. Maier, A.Naeve. New York. 2008. 390 p.
3. Whittle R. Enterprise business architecture the formal link between strategy and results. R.Whittle C.B. Myrick. London. Auerbach Publications. 2004. 253 p.